

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАГАЛЬНОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Право кожного громадянина на користування природними об'єктами проголошено Основним Законом України (ч. 2 ст. 13) [5; 1996. – № 30. – Ст. 141]. Це право користуватися відповідними природними ресурсами, серед яких провідне місце займають водні, реалізується безпосередньо громадянами в процесі здійснення права загального водокористування. За сучасних умов поглибленого вивчення доцільно застосовувати визнані світовою спільнотою природно-правові підходи. Вони дозволять втілити в життя задуми представників школи природного права, підкреслити багатовікову еволюцію правової доктрини, що сприяє гармонізації інтересів людини й суспільства. В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва й зростання матеріальних потреб людини виникає необхідність розробки й додержання при цьому особливих правил раціонального використання водних

ресурсів, спрямованого на їх захист. Норми правового інституту загального природокористування, закріплені в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», на жаль, мають переважно декларативний характер, лише опосередковано регулюючи ці правовідносини, права й обов'язки певних суб'єктів (ст. 38) [5; 1991. – № 41. – Ст. 546].

Наукова новизна цієї статті полягає в тому, що в ній: (а) мають отримати подальший розвиток тлумачення особливостей і змісту поняття «право загального водокористування» як комплексний міжгалузевий інститут, що ґрунтується на природно-правовій доктрині; (б) уперше сформульовані на підставі природно-правового підходу відповідні висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного екологічного законодавства.

Основні завдання даної публікації: а) провести аналіз еколого-правового регулювання положень водного й земельного

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

законодавства щодо встановлення правового забезпечення можливостей реалізації права загального водокористування; б) визначити особливості об'єктів водного права, що дозволять водокористувачам реалізовувати свої природні права; в) вивчити особливості здійснення права загального користування й приватної власності на водні ресурси; г) внести науково обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню теоретичних засад водного права з урахуванням особливостей прояву природного права при оновленні екологічного законодавства з огляду на накопичений світовий досвід та існуючі міжнародні стандарти.

Наведена науково-теоретична проблема правознавства в різні часи перебувала в центрі уваги фахівців. Але в останні роки практично не зустрічаються дослідження, в яких вона була б розглянута комплексно з метою опрацювання єдиної концепції загального водокористування з урахуванням природно-правових засад. Існуючі наукові розробки й публікації, як правило, становлять собою фрагментарний огляд окремих питань досліджуваної проблеми.

Теоретичним фундаментом статті послужили результати наукових досліджень у сфері теорії й філософії права, екологічного (водного й земельного) підгалу-

зей) права, а також цивільного, конституційного та інших галузей права. Використано наукові праці таких фахівців, як С.С. Алексєєв, С.Б. Байсалов, Ц.В. Бичкова, Ю.О. Вовк, А.П. Гетьман, Г.К. Гінс, В.І. Гордеєв, Б.В. Єрофєєв, О.С. Колбасов, А.В. Локтева, С.І. Максимов, В.Л. Мунтян, С.П. Рабінович, Л.А. Тимофєєв, Г.Ф. Шершеневич, О.М. Шуміло та ін. [Див.: 1; 3; 4; 6; 9-16; 18; 21; 22; 24; 25].

Сучасне водне право органічно сформувалося із засад, закладених римським і середньовічним правом. Потрібно знати римську класифікацію вод, римське поняття публічних рік і середньовічні регалії, щоб зрозуміти основні положення, що збереглися й дотепер [10, с. 3, 4].

У преамбулі Водного кодексу України зазначено, що усі води (водні об'єкти) на території країни є національним надбанням її народу, однією з природних основ його економічного розвитку і соціального добробуту. Водні ресурси забезпечують життєздатність людей, тваринного й рослинного світу, а самі є обмеженими й уразливими природними об'єктами.

Серед основоположних прав природокористувачів провідне місце посідають права по здійсненню загального водокористування (ст. 43 Водного Кодексу

України; вдалі – ВК). Вони приписують власникові водного об'єкта або водопровідної системи обов'язок підтримувати належну якість води й умови водокористування тощо. Це свідчить про те, що природні права знаходять своє позитивне закріплення в чинному законодавстві і стають безпосередньо суб'єктивними правами громадян. Природно-правова теорія, вирішивши одне з основних завдань – позитивно-правове закріплення прав людини, – практично підтвердила свою вагому роль, але при цьому не вичерпала власних можливостей і не втратила значення в правознавстві [16, с. 84].

За ст. 47 ВК право загального водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське й спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) *безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів*. (До речі, згідно з вимогами ч. 1 ст. 87 ВК РФ (1995 р.) суб'єктами загального водокористування поряд з громадянами визнаються також *юридичні особи*, в ч. 2 відзначається, що воно (водокористування) здійснюється на водних об'єктах як *загального користу-*

вання, так і на тих, що не знаходяться в такому користуванні, в порядку, передбаченому цим Кодексом). У цій статті ВК очевидними є 8 специфічних принципів моральності природного права, застосовуваних при створенні й реалізації юридичних норм. Як зазначає англійський учений Л. Фуллер, правові правила повинні бути загальними, опублікованими, передбачуваними (неретроспективними), зрозумілими, не містити протиріч, здійсненними, постійними, а правозастосовча практика має відповідати правилам поведінки людини [23, с. 45-93]. Але доцільно було б, з нашого погляду, доповнити цю норму такими елементами, як то: (а) це право ґрунтується на природно-правовій доктрині й регламентує права й обов'язки; межі й порядок вільного, рівноправного використання вод як необхідної умови, джерела, засобу й місця забезпечення життєдіяльності людини для задоволення її потреб; (б) гарантується можливість вимагати від держави та інших суб'єктів виконання своїх обов'язків у сфері використання, відтворення й охорони вод, щодо яких реалізується відповідне право.

Поряд із цим необхідно звернути увагу законодавця на підстави виникнення права загального і спеціального водокористування. При цьому слід звертати

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

увагу на особливості цих природних прав, зокрема на наступне: а) поява з моменту народження; б) невід'ємність і невідчужувальність від людини як соціобіологічної істоти; в) незалежність від розсуду державних законодавчих органів; г) безпосередній та об'єктивний характер реалізації; д) найвища соціальна цінність суспільства, найбільш суттєва можливість розвитку людини; е) утвердження й забезпечення вказаного права є головним обов'язком держави та ін. Підкреслюючи невідчужувану природу людських прав, філософ Ж. Марітен у той же час розмежовував володіння правами та їх реалізацію, які в кожному окремому випадку залежать від конкретних можливостей [17, с. 89-100].

До того ж, коли регламентується загальне водокористування, треба законодавчо закріпити положення, що воно здійснюється як на водних *об'єктах загального користування*, так і на тих, що не знаходяться в такому користуванні, в порядку, передбаченому цим Кодексом. Наводиться поняття водних об'єктів загального користування (ст. 6 ВК РФ, 2006 р.), до яких відносять поверхневі водні об'єкти, що перебувають в державній або муніципальній власності, є об'єктами загального користування, тобто загальнодоступ-

ними, якщо інше не передбачено чинним ВК [8]. Кожен громадянин вправі мати доступ до таких об'єктів й безкоштовно використовувати їх для особистих і побутових потреб, якщо інше не передбачено чинним ВК, іншими федеральними законами. Використання цих об'єктів здійснюється відповідно до затверджуваних Урядом РФ правил охорони життя людей на водних об'єктах, а також з урахуванням установлюваних органами місцевого самоврядування правил користування такими об'єктами із зазначеною метою. Законом установлена низка імперативних приписів щодо загального користування водними об'єктами.

В Україні з метою впорядкування масового відпочинку людей на існуючих водних об'єктах розроблено «Правила обліку місць масового відпочинку населення на водних об'єктах», затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2002 р., № 264 [20; 2002. – № 11. – Ст. 508.]. У Законі України «Про тваринний світ» (ст. 27) йдеться про умови загального використання об'єктів тваринного світу. Що стосується любительського й спортивного рибальства для особистого споживання громадян (без права реалізації), воно дозволяється у визначених згідно із Законом вод-

них об'єктах загального користування в межах, установлених обсягів безоплатного вилову й за умови додержання окреслених законодавством правил рибальства й водокористування [5; 2002. – № 14. – Ст. 97].

До *рибогосподарських водойм загального користування* належать водні об'єкти, на яких провадиться любительське і спортивне рибальство на умовах загального використання водних живих ресурсів без надання на це спеціального дозволу й без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами. Про це говориться в постанові Кабінету Міністрів України від 18 липня 1998 р., № 1126 «Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства» [20; 1998. – № 29. – Ст. 1099].

Що стосується об'єктів загального водокористування, тут є сенс згадати вимоги, що ставилися до них. Наприклад, у ВК України (1972 р.) йшлося про загальне водокористування на водних об'єктах, наданих у *відособлене* користування (ст. 39). Інтерес до поняття «відособлений водний об'єкт» переважно зумовлений недосконалістю законодавчих формулювань, що ускладнює реалізацію природних екологічних та інших прав суб'єктів і на практиці призводить до виникнення судових спорів. Труд-

нощі, пов'язані з визначенням водних об'єктів як відособлених, пояснюються насамперед тим, що вода перебуває в стані безперервного руху й водообміну, у зв'язку з чим усі вони вирізняються своїми фізико-географічними, морфометричними й гідрорежимними ознаками, а також своїм природним різноманіттям і складністю взаємодії. Іншими словами, природні причини, що стають на заваді виявлення відособлених водних об'єктів, породжують причини правові, зокрема, що охоплюються браком понятійного апарату, чітких критеріїв для диференціації водойм. Ось чому на практиці важко встановити, чи наділений водний об'єкт саме тими специфічними ознаками відособленого, які закріплені законодавством. Але, на жаль, у водному законодавстві України немає чіткого, переконаного підходу до цієї існуючої проблеми.

Порівнюючи доктринальні підходи до питання права власності й користування в Україні й пострадянських республіках, необхідно відзначити, що ст. 34 ВК Російської Федерації (1995 р.) [7] встановлено державну власність на водні об'єкти. Однак у муніципальній і приватній власності можуть перебувати тільки *відособлені* водні об'єкти. Водокористування ж може бути загальним і спеціальним (ст. 86). А відособлений водний об'єкт стано-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

вить собою штучну водойму (ст. 1 ВК РФ). Аналіз російського законодавства свідчить, як підкреслює Е.А. Авдєєва, що *відособлений водний об'єкт (замкнута водойма)* є одним з видів поверхневих водних об'єктів, це невелика за площею й непроточна штучна водойма, що не має гідравлічного зв'язку з іншими поверхневими водними об'єктами (статті 1 і 40 ВК РФ) [1, с. 171].

З нашої точки зору, вищенаведене визначення містить низку специфічних ознак, притаманних для відособленого водного об'єкта, який: (а) повинен бути *замкнутим*, тобто відмежованим від інших водних об'єктів; (б) має бути *непроточною штучною водоймою*; (в) повинен бути *невеликої площі*; (г) *не повинен мати гідравлічного зв'язку* з іншими поверхневими водними об'єктами. Російський же законодавець не наводить дефініції й не розкриває сутність поняття «гідравлічний зв'язок», не уточнює його часові рамки, взаємодію з підземними водними об'єктами тощо. Таким чином, під *відособлений водний об'єкт* можуть підпадати такі водні об'єкти, як, наприклад, залиті водою кар'єри, близькі до них невеликі природні западини, заповнені водою, а також ставки на струмках, що мають власність висихати, та ін.

Віднесення того чи іншого водного об'єкта до відособленого

має велике юридичне значення, тому що прямо пов'язано з вирішенням питання про власність на нього. А для цього необхідно, щоб він був індивідуалізований (визначені його розміри, місцезнаходження тощо) за допомогою проведення землепорядних робіт, складання й затвердження землепорядної документації. І виключно відособлені водні об'єкти могли переходити у власність від однієї особи до іншої в порядку, передбаченому цивільним, водним і земельним законодавством РФ. Це пов'язано з тим, що за ст. 11 ВК РФ вони становлять собою не тільки частину природного середовища, тобто екологічні об'єкти, й одночасно є *нерухомим майном, складовою й невід'ємною частиною земельної ділянки*. Такі об'єкти міцно пов'язані із землею, переміщення яких без нанесення збитку їх призначенню неможливо, тому предметом права власності на них виступають водні об'єкти в цілому (ст. 32 ВК РФ).

Деякі концептуальні зміни відбулися в російському водному законодавстві при подальшій кодифікації. Що стосується права власності, то, за ст. 8 ВК РФ (2006 р.) водні об'єкти знаходяться у федеральній власності, за винятком випадків, коли *ставок чи обводнений кар'єр*, розташований в межах земельної ділянки, що належить на праві

власності суб'єктові РФ, муніципальному утворенню, фізичній або юридичній особі, перебуває у власності зазначених суб'єктів, якщо інше не встановлено федеральними законами [8].

Право власності РФ, суб'єкта РФ, муніципального утворення, фізичної чи юридичної особи на ставок або обводнений кар'єр припиняється одночасно з припиненням права власності на відповідну земельну ділянку, у межах якої розташовані ці водні об'єкти (ч. 3 ст. 8). Останні можуть відчужуватися відповідно до цивільного й земельного законодавства. Не допускається відчуження таких водних об'єктів без відчуження земельних ділянок, у межах яких вони розташовані. Ці земельні ділянки розділенню не підлягають, якщо в результаті цього потрібно розділяти ставок чи обводнений кар'єр. Природна зміна русла ріки не викликає припинення права власності РФ на цей водний об'єкт. *Форми власності РФ на підземні водні об'єкти визначаються законодавством про надра.*

Законодавець у гл. 3 цього Кодексу прямо визначає пріоритет цивільного законодавства при наданні водних об'єктів у використанні на підставі договорів, чим принижує роль першого принципу водного законодавства в регулюванні водних відносин, яким проголошується значимість

водних об'єктів як основи життя й діяльності людини. «Регулювання водних відносин здійснюється з урахуванням уявлень про водний об'єкт як про найважливішу складову частину навколишнього середовища, середовища перебування об'єктів тваринного й рослинного світу, у тому числі водних біологічних ресурсів, як про природний ресурс, використовуваний людиною для особистих і побутових потреб, здійснення господарської та іншої діяльності й одночасно як про об'єкт права власності та інших прав» (ст. 1 ВК РФ 2006 р.).

Наведені доробки російського законодавця, безумовно, сприятимуть подальшій кодифікації українського водного законодавства, тим паче, що вони вже пройдуть практичне випробування.

На початку 80-х років ХХ ст. О.С. Колбасов звертав увагу на те, що в юридичній літературі й на практиці питання про співвідношення прав водокористувачів і землекористувачів вирішувалося достатньо однобічно. Зазвичай йшлося про те, що землекористувачі вправі користуватися водами, що перебувають у межах наданих їм земельних ділянок, як лісами, надрами та іншими природними багатствами. Тим часом у дійсності справа ця не так проста. Право водокористування

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

належить водокористувачам, а право землекористування – землекористувачам. З огляду на закон треба, щоб правомірно використовувати водні об'єкти (навіть якщо вони розташовані на наданій земельній ділянці), землекористувач повинен бути одночасно й водокористувачем. А правомочність користування водами згадується законодавцем лише тому, що воно пов'язано із землекористуванням і належить тому самому суб'єктові. Із моменту відводу в користування земельної ділянки разом з наявними на ньому водами землекористувач – підприємство, організація, установа чи громадянин – стає також відособленим водокористувачем стосовно водойми. Це означає, що в нього виникає виключне право користуватися даною водоймою і право за узгодженням з органами по регулюванню використання й охорони вод та іншими уповноваженими на те державними органами вирішувати питання про допустимість вторинного водокористування сторонніх осіб та організацій на цій водоймі [14, с. 124-131].

Відповідно до ЦК України, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки й об'єкти, розташовані на ній, переміщення яких є неможливим без їх знецінення чи зміни їх призначення (ст. 181). Право власності на таку

ділянку поширюється на поверхневий (ґрунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою й глибиною, що необхідно для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд (ст. 373) [5; 2003. – № 40-44. – Ст. 356].

Це в деякій мірі суперечить вимогам чинного екологічного законодавства. Однак і в земельному законодавстві закріплено норму щодо поширення права власності на земельну ділянку в її межах на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, що на ній знаходяться (ст. 79 ЗК України) [5; 2002. – № 3-4. – Ст. 27]. Згідно ж з положеннями ст. 3 ВК України всі води (водні об'єкти) на території країни становлять її водний фонд. Крім того, відповідно до ст. 6 ВК, води (водні об'єкти) є *виключно власністю народу України і надаються тільки в користування*. Протягом багатьох років висувалась теза, що води не повинні бути (і стати) об'єктом приватної власності, тому що це суперечитиме їх призначенню [10, с. 7]. Однак за ч. 2 ст. 59 ЗК України громадянам і юридичним особам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування можуть безоплатно *передаватись у власність замкнені*

природні водойми (загальною площею до 3 га). Власники на своїх земельних ділянках у встановленому порядку можуть створювати рибогосподарські, протиерозійні та інші штучні водойми, згідно з вимогами й процедурою щодо створення штучних водойм, що передбачені екологічним законодавством (ст. 82 ВК). З метою збереження гідрологічного, гідробіологічного й санітарного стану річок забороняється споруджувати в їх басейні водосховища й ставки загальним обсягом, що перевищує обсяг стоку цієї річки в розрахунковий маловодний рік, що спостерігається (й зафіксовано) один раз у 20 років. Створення на річках та в їх басейнах штучних водойм чи водопідпірних споруд, які впливають на природний стік поверхневих і стан підземних вод, допускається лише з дозволу місцевих рад за погодженням з державними органами водного господарства, охорони навколишнього природного середовища й геології.

Як бачимо, український законодавець висуває дещо інші критерії до об'єктів права приватної власності на води: ними можуть бути тільки *природні водойми* з чітко визначеним їх розміром – *загальна площа до 3 га*, та *штучні об'єкти*, які може створювати власник земельної ділянки й теж відповідно до вимог

чинного законодавства. Отже, коло водних об'єктів в Україні є ще більшим. Російське та українське законодавства називають спільні критерії щодо *замкненості водойми* та порядку створення (*тільки штучні*), які, про те, теж чітко не визначені як у земельному, так і водному вітчизняному законодавстві. В останньому ми зустрічаємо наступні формулювання водойми й водотока. *Водойма* – безстічний або зі сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт (ст. 1 ВК), *водотоки* застосовуються для визначення поверхневих природних вод, таких як річки і струмки (ст. 3), з вільним стоком.

З урахуванням аналізу норм водного законодавства можемо зробити висновок, що нарешті розпочато спробу (хоча й не цілковито вдалу) поділити води на замкнуті й проточні. У науці екологічного права на це свого часу звертав увагу Ю.О. Вовк [6, с. 40], відзначаючи при цьому, що можлива й подальша диференціація водних об'єктів.

Що ж стосується поділу водних об'єктів залежно від їх походження на природні та штучні, то ця класифікація відома як науці водного права [3, с. 108-109], так й законодавству. Зауважимо при цьому, що далеко не всі науковці з нею погоджуються. Так, в О.С. Колбасова виникали деякі сумніви щодо необхідності й

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

доцільності такої класифікації. Він переконував, що С. Байсалов помилково стверджував, що до штучних вод треба відносити запаси води, які знаходяться в господарсько-питних і виробничих водопроводах, тому що ці води не належать до єдиного державного водного фонду, у зв'язку з чим вони не можуть бути охоплені класифікацією поряд з природними запасами води. Що ж до водних об'єктів, створених за участю людини (водосховища, ставки тощо), то вони не мають таких юридично вагомих особливостей, в силу яких їх належить виокремити в самостійний різновид [13, с. 108, 109].

У ВК України водні об'єкти розглядаються як природні або створені штучно елементи довкілля, в яких зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт). У ст. 3 ВК при їх диференціації також міститься критерій їх походження, але, як вбачається, не зовсім вдалий порівняно з іншими 3-ма – фізико-географічним, морфометричним і щодо їх рухомості (вільним стоком або безсточністю, сповільненим стоком). На наше переконання, застосування при класифікації об'єктів одночасно декількох підстав недоцільно, бо на практиці це викликає певні протиріччя. Усі водні об'єкти на території країни становлять її водний

фонд, до якого належать: (1) поверхневі води – *природні* водойми (озера), водотоки (річки, струмки), *штучні* водойми (водосховища, ставки), канали та інші водні об'єкти; (2) підземні води й джерела; (3) внутрішні морські води й територіальне море. (Дозволимо собі навести визначення названих водних об'єктів: (а) озеро – це природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами; (б) водосховище – штучна водойма місткістю понад 1 млн. куб. м, збудована для створення запасу води й регулювання її стоку і (в) ставок – штучно створена водойма місткістю до 1 млн. куб. м).

Залишається дискусійним питання щодо об'єктів права власності на води: що ж безпосередньо є таким об'єктом – сама вода чи тільки її ложе (річище, земельний простір, вкритий водою), чи ложе разом з водою, яка на ньому знаходиться, чи тільки водне «дзеркало» (гладь). Відповідно до вимог сучасного екологічного законодавства домінує концепція, що право власності на водні об'єкти є похідним, складником права власності земельної. Однак найбільш сприятливою можна назвати конструкцію стосовно переважного права користування водним об'єктом, розташованим у межах земельної ділянки приватної власності з урахуванням природних прав

людини, суспільних та індивідуальних інтересів.

Безпосереднє законодавче закріплення дефініції «водний об'єкт», правильність трактування цього поняття суттєво впливають на його правовий режим, пов'язаний не тільки з установленням можливої форми власності й користування, а й із впливом на подальший розвиток законодавства й доктрини розвитку науки водного права з огляду на природно-правові підходи до вирішення цього питання. Держава повинна піклуватися про те, щоб загальне водокористування не зробилося неможливим для широкого кола людей або не стало б істотно ускладненим. Сучасне водне право не відповідало б своєму призначенню, якби не обмежувало прав власника в інтересах загального блага й поняття сусідства. Деякі обмеження прав водокористувачів установлюються відповідно до статей 45, 47 ВК. Так, з метою охорони життя і здоров'я громадян, докільля та з інших передбачених законодавством підстав районні й міські ради (за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища, водного господарства, санітарного нагляду та інших спеціально уповноважених органів) установлюють місця, де забороняється купання, плавання на човнах, забір води для питних

або побутових потреб, водопій тварин, а також за певних підстав визначають інші умови, що обмежують загальне водокористування на водних об'єктах, розташованих на їх території. Місцеві ради зобов'язані повідомляти населення про введені ними обмежувачі правила. На водному об'єкті, наданому в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, окреслених водокористувачем за погодженням з органом, що надав його в оренду. Водокористувач, який узяв водний об'єкт в оренду, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування. Якщо водокористувачем або відповідною радою не встановлено якихось умов, загальне водокористування визнається дозволеним без обмежень.

Доцільно вдосконалити правовий режим (а) загального користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях (ст. 64) і (б) використання вод для питних і господарсько-побутових потреб населення в порядку нецентралізованого водопостачання юридичними й фізичними особами, які здійснюють її забір безпосередньо з поверхневих або підземних водних об'єктів у порядку загального водокористування (ст. 60) шляхом гарантування здійснення відповідного права, встановлення

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

системи прав та обов'язків у процесі реалізації останнього, а також пріоритету або необхідних імперативних приписів щодо обмеження цього права.

З усього викладеного видно, що загальне водокористування є насущною проблемою сучасності. Підвищуються вимоги до законодавства, що регулює відповідні питання. В галузі науки екологіч-

ного права право загального водокористування доцільно розглядати у 4-х аспектах, як-то: а) вид суспільних правовідносин щодо природокористування; б) комплексний міжгалузевий інститут; в) суб'єктивне і г) природне право громадян. Доктрина природного права перетворюється на активно діючий чинник у подальшій кодифікації водного законодавства.

Список літератури: 1. Авдеева Е.А. Несовершенство понятия «обособленный водный объект» // Актуальные проблемы российского права: Сб. науч. тр. / Отв. ред.: И.М. Мацкевич, Г.А.Есаков. – М.: ООО «Полиграф ОПТ», 2005. – Вып. 1. – С. 170-176. 2. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. – М.: НОРМА, 2001. – 752 с. 3. Байсалов С. Водное право Казахской ССР (которые проблемы теории и практики). – Алма-Ата: Наука Каз. ССР, 1966. – 195 с. 4. Бичкова Ц.В., Мунтян В.Л. Правове регулювання водних відносин в УРСР. – К.: Наук. думка, 1966. – 132 с. 5. Відомості Верховної Ради України. 6. Вовк Ю.А. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей природной среды: Общ. ч.: Учеб. пособ. – Х.: Вища шк., 1986. – 160 с. 7. Водный кодекс Российской Федерации от 18.10.1995 г. // СЗ РФ. – 1995. – № 47. – Ст. 4471. 8. Водный кодекс Российской Федерации от 03.06.2006 г. // www.rg.ru/2006/06/08/voda-kodeks.html. 9. Гетьман А.П. Законодавчі аспекти зародження екологічних прав людини // Вісн. Акад. прав. наук. – 2000. – № 1(20). – С. 129-137. 10. Гинс Г.К. Право на предметы общего пользования. – Ч. II: Современное водное право. – Харбин: Русско-Маньч. книготорговля, 1928. – 240 с. 11. Гордеев В.И. Правовая классификация водных объектов // Пробл. законности. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 58-64. 12. Ерофеев Б.В. Советское водное и горное право. – М.: Тип. НИИмаш, 1981. – 67 с. 13. Колбасов О.С. Водное законодательство СССР. – М.: Юрид. лит., 1972. – 216 с. 14. Колбасов О.С. Теоретические основы права пользования водами в СССР. – М.: Наука, 1972. – 228 с. 15. Локтєва А.В. Правове регулювання комплексного використання водних ресурсів Дніпропетровського басейну: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – К., 2007. – 19 с. 16. Максимов С.И. Современные концепции естественного права: опыт XX столетия // Пробл. законности. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – С. 81-88. 17. Маритен Ж. Человек и государство: Пер. с англ. – М.: Идея-Пресс, 2000. – 196 с. 18. Мунтян В.Л. Правовые проблемы рационального природопользования: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. – Х., 1975. – 49 с. 19. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с. 20. Офіційний вісник України. 21. Рабінович С.П. Права людини у природно-правовій думці неотомізму: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – О., 2003. – 19 с. 22. Тимофеев Л.А. Водный кодекс: год спустя // Эколог. право. – 2008. – № 1. – С. 19-24. 23. Фуллер Л. Мораль права: Пер. з англ. – К.: Сфера, 1999. – 232 с. 24. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. – Казань: Изд. бр. Башмаковых, 1902. – 793 с. 25. Шумило О.М. Проблеми відповідальності за порушення водного законодавства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. – Х., 1993. – 24 с.

Надійшла до редакції 10.12.2008 р.